

Näkökulmia vuorovaikutuksen ongelmiin ja niiden korjaamiseen

Makoto Hayashi, Geoffrey Raymond & Jack Sidnell (toim.): *Conversational repair and human understanding*. Studies in Interactional Sociolinguistics 30. Cambridge: Cambridge University Press 2013. 383 s. ISBN 978-1-107-00279-1.

Korjausilmiöitä tutkittaessa ollaan keskustelunanalyttisen tutkimuksen peruskysymysten äärellä: Millaisin keinoin erilaisissa vuorovaikutustilanteissa rakennetaan yhteistä ymmärrystä? Miten puheen vuorot rakennetaan tietynlaisiksi toiminoiksi? Miten ymmärtämisessä olevia ongelmakohtia korjataan? Näihin kysymyksiin tarttuu Makoto Hayashin, Geoffrey Raymondin ja Jack Sidnellin toimittama teos, jolla on iso otsikko: *Conversational repair and human understanding*.

Korjausjäsennyksellä viitataan keskustelunanalyttisessä tutkimuksessa niihin systemaattisesti organisoituneisiin tapoihin, joilla vuorovaikutuksen osallistujat puuttuvat puhumisessa, kuulemisessa ja puheen ymmärtämisessä oleviin ongelma-kohtiin. Korjaus on toimintaa, joka viivyttaa puheen päälinjan etenemistä eli esimerkiksi meneillään olevan lausuman tuottamista tai tarinankerrontasekvenssin jatkumista sen aikaa, että osallistujat saavat ratkottua ne ongelmat, joiden takia eteneminen on estynyt. Korjausten tutkimus lähti liikkeelle Schegloffin, Jeffersonin ja Saksin (1977) tunnetusta artikkelista, josta on periytynyt monia keskeisiä ajatuksia korjausten ja muidenkin vuorovaikutusilmiöiden tutkimukseen. Yksi näistä on jäsenitys *itseen* ja *toiseen* suhteessa siihen ongelmaan, jota ollaan korjaamassa. Ongelmallisena käsitellyn puheen tuottaja on *itse* ja puheen vastaanottaja *toinen*. Aloitteen ongelmallisena käsitellyn puheen korjaamiseen voi tehdä

kumpi tahansa: puhutaankin itsealoitteista ja toisen aloittamista korjauksista.

Hayashin, Raymondin ja Sidnellin toimittaman teoksen ensimmäiset kuusi artikkelia käsittelevät itsealoitettuja korjauksia ja jälkimmäiset viisi toisen aloittamia korjauksia. Tämän tarkemmin teosta ei ole jaettu eri osioihin, vaikka artikkeleiden on helppo nähdä muodostavan muitakin temaattisia kokonaisuuksia. Useassa artikkelissa nousee esiin näkökulmia esimerkiksi korjausten suhteesta episteemisyteen eli siihen, miten osallistujat suhtautuvat oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa tietää tai olla tietämättä puheena olevasta asiasta. Toinen keskeinen teema, jonka mukaan teoksen artikkeleita olisi voinut järjestellä, on artikkeleissa analysoitujen ilmiöiden suhde korjaukseen ylipäätään. Toiset artikkeleista nimittäin sijoittuvat selvemmin korjausten tutkimuksen ”ydinalueille”: niissä tarkastellaan esimerkiksi rakenteeltaan tarkasti määriteltyjä korjausaloitteita. Toiset taas liittyvät korjausilmiöihin löyhemmin ja nostavat esiin joko kysymyksiä korjausten ja niitä lähelle tulevien toimintojen suhteesta tai näkökulmia korjausta muistuttavien ilmiöiden analyysiin. Näitä teoksessa keskeisiä teemoja olisi ehkä saanut näkyvämmiksi jakamalla teoksen selvästi eri osiin.

Oman puheen korjaamisen tavoista ja tehtävistä

Teoksen ensimmäisessä artikkelissa Emanuel Schegloff esittelee kymmenen erilaista saman vuoron itsekorjauksiin liittyvää korjausoperaatiota. Korjausoperaatio tarkoittaa tässä tapaa tehdä korjaus: saman vuoron itsekorjauksissa voidaan esimerkiksi korvata kokonaan tai puolittain

artikuloitu elementti toisella (*replacing*), lisätä vuoroon elementtejä (*inserting*) tai järjestellä sitä uudelleen (*reordering*). Artikkelin on hyvin tiukasti rajattu, sillä siinä käsitellään vain näitä operaatioita eikä esimerkiksi analysoida, millainen yhteys korjausoperaatiolla on korjattavien ongelmien luonteeseen tai mitä erilaisilla korjausoperaatioilla vuorovaikutuksellisesti saavutetaan. Schegloff lupaa kuitenkin palata näihin kysymyksiin tekeillä olevassa korjauksia käsittelevässä teoksessaan, ja niihin puututaan myös tämän teoksen muissa artikkeleissa.

Oman puheen korjaamisen vuorovaikutuksellisiin tehtäviin liittyy Paul Drew'n, Traci Walkerin ja Richard Ogdenin artikkeli, jossa analysoidaan itsekorjausten yhteyttä erityisesti tarjousten (*offer*) ja pyyntöjen (*request*) muotoiluun. Analyysin taustalla on osin samojen tekijöiden aikaisempi tutkimus, jossa he ovat näyttäneet, miten tarjousten ja pyyntöjen muotoilu on englanninkielisissä vuorovaikutustilanteissa sidoksissa siihen toimintakontekstiin, jossa ne esitetään (Curl 2006; Curl & Drew 2008). Tarjouksissa ja pyynnöissä tehtyjen itsekorjausten kautta päästään vertailemaan toiminnon muotoilun alkuperäistä ja korjattua versiota ja näkemään, millaista muotoilua puhujat lopulta pitävät kuhunkin kontekstiin sopivana.

Myös Tanya Romaniukin ja Susan Ehrlichin artikkelissa tarkastellaan itsekorjausten vuorovaikutustehtäviä, ja heidän aineistonsa tulee oikeussalipuheesta. Analyysin keskeinen metodologinen ajatus on, että itsekorjausten tarkastelu tekee näkyväksi sekä asianajajien että syytettyjen pyrkimyksen muotoilla omaa puhettaan vastaamaan heille edullisinta kuvausta puhutuista tapahtumista. Analyysissa nousevat esiin myös näkökulmat siihen, millä tavoin oikeussalipuheelle tyypilliset institutionaaliset piirteet näkyvät itsekorjauksissa. Amerikkalaisessa oikeussalipuheessa erityisesti todistajien itse-

korjaukset liittyvät usein pyrkimykseen osoittaa, että heillä on ensikäden tietoa niistä asioista, joista he ovat todistamassa. Asianajajien tekemät itsekorjaukset taas ovat usein yhteydessä kysymysten esittämistä koskeviin rajoituksiin. Kysymyksiä muotoillaan itsekorjauksilla vähemmän johdatteleviksi, koska johdattelevia kysymyksiä ei oikeussalissa saa esittää.

Kolmessa muussa itsekorjauksiin liittyvässä artikkelissa tarkastellaan ilmiöitä, jotka eivät yhtä selvästi rajaudu korjauksen rakenteeseen tai vuorovaikutustehtäviin. Gene Lerner käsittelee artikkelissaan arkaluonteisten ja sopimattomien toimintojen muotoilua. Erityisesti hän keskittyy sellaisiin muotoiluihin, joissa puhuja viivyttää tai epäröi esimerkiksi ennen sopimattoman termin tuottamista tai arkaluonteista toimintoa muotoillessaan. Lernerin analyysin perusteella tämä viivyttely tarjoaa keskustelukumppanille paikan osallistua vuoron muotoiluun. Näin arkaluonteinen toiminta, esimerkiksi jonkun negatiivinen arviointi, voidaan tuottaa yhdessä, jopa yhteiskonstruktiona. Lernerin analysoimassa ilmiössä ei siis ole suoranaisesti kyse puheen tuottamisesta tai vastaanottamisesta olevien ongelmien korjaamisesta, vaan pikemminkin tietynlaisiin sosiaalisiin normeihin suuntautumisesta.

Samankaltaiseen aihepiiriin liittyy myös Douglas Maynardin artikkeli, joka käsittelee *I mean* -alkuisia lausumia valitussekvensseissä. Tarkastelun kohteena ovat *I mean* -alkuiset lausumat seuraavat yleensä vuoroa, joka toiminnaltaan mieltyy valitukseksi tai esimerkiksi kritisoinniksi. *I mean* -alkuisia lausumia voisi pitää vuorojen välisen siirtymätilan korjauksina. Ne eivät kuitenkaan korjaa edeltävää puhetta esimerkiksi korvaamalla siitä osia. Sen sijaan ne asettuvat selittämään tai perustelevaan niitä edeltänyttä valitusta. Maynardin analyysin perusteella *I mean* -alkuisten lausumien vuorovaikutuksellisenä tehtävänä onkin

hakea samanlinjaista reaktiota niitä edeltäneeseen valitukseen. Näin ollen tällaisilla lausumilla pyritään jossain määrin ennaltaehkäisemään ongelmia, jotka voisivat nousta esiin meneillään olevan puhetoiminnan vastaanotossa.

Geoffrey Raymond ja John Heritage käsittelevät artikkelissaan tilanteita, joissa puhuja korjaa kysymyksensä rakennetta toisenlaiseksi. Artikkelit jatkaa samojen kirjoittajien episteemisyyteen liittyviä tutkimuksia (ks. esim. Raymond & Heritage 2006). Analyysin fokuksessa on se, miten puhujat erityisesti sekvenssiä aloittavia kysymyksiä esittäessään asemoituvat tiedollisiin oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa. Raymondin ja Heritagen analyysin keskeinen anti on sen pohdinnassa, miten nämä episteemisyyteen liittyvät kysymykset ovat yhteydessä sosiaalisten toimintojen muotoiluun vuorovaikutuksessa. Artikkelin suhde ja anti nimenomaan korjausilmiöiden tutkimukseen ei mielestäni kuitenkaan ole erityisen selvä.

Toisen aloittamat korjaukset

Kirjan loppuosan viisi artikkelia keskittyvät toisen aloittamiin korjauksiin. Erityisen kiinnostava on teoksen viimeinen artikkeli ”Huh? What? – a first survey in twenty-one languages”, jossa esitellään suuren, 21 eri kieltä käsittävän korjaus-tutkimuksen ensimmäisiä tuloksia. Kaikissa tutkituissa kielissä on havaittu olevan interjektiotyyppinen avoin korjausaloite (*Huh?*), joka näyttää olevan foneettiselta ilmiasultaan aineiston kielissä hyvin samankaltainen. Myös kysymyssana voi toimia avoimena korjausaloitteena lähes kaikissa tutkituista kielistä. Tutkijat ovat havainneet, että interjektiotyyppinen korjausaloite on kuitenkin frekventimpi kuin kysymyssanakorjausaloite. Suomi ei ole mukana tutkituissa kielissä, mutta suomesta tehtyjä havaintoja on kiinnostava verrata tässä artikkelissa tehtyihin havaintoihin. Myös meillä on interjektio-

tyyppinen avoin korjausaloite (*häh?*), joka kuitenkin tähän mennessä tutkittujen aineistojen valossa näyttää olevan avoimena korjausaloitteena harvinaisempi kuin *mitä*-kysymyssana (ks. esim. Haakana 2011). Kaikkiaan tämän suuren toisen aloittamia korjauksia tutkivan projektin tuloksilta voi tulevaisuudessa odottaa paljon. Erityisen ilahduttavaa on mielestäni se, että tutkituissa kielissä on mukana myös yksi viittomakieli ja että jo tässä artikkelissa kirjoittajat esittelevät lyhyesti havaintojaan myös siitä, millainen kehollinen toiminta näyttää tavallisesti yhdistyvän korjausten aloittamiseen. Heidän mukaansa korjausaloitteisiin yhdistyvät usein kulmakarvojen liikkeet (nostaminen tai rypistäminen), katse sekä pään ja vartalon liikuttaminen ongelmavuoron puhujaa kohti.

Kiinnostavia ovat myös tiettyjen korjausaloitetyyppien käyttöön pureutuvat artikkelit. Jeffrey Robinson analysoi toistomuotoisia korjausaloitteita ja niitä seuraavia korjausvuoroja englanninkielisissä keskusteluissa ja Makoto Hayashi ja Kaoru Hayano tiettyntyyppisiä ymmärrysehdokasvuoroja japaninkielisissä keskusteluissa. Robinson tarkastelee erityisesti nousevalla sävelkululla artikuloituja toistoja, joissa toistetaan edeltävä vuoro osittain (esimerkkien perusteella usein vuorosta yksittäinen sana). Keskeinen on kysymys siitä, millaisina korjausaloitteina vastaanottaja tällaisia toistoja käsittelee. Robinsonin mukaan käsittelyä ohjaa erityisesti osallistujien suuntautuminen omaan ja toistensa tietämykseen: Jos toiston vastaanottaja ajattelee, että toistaja ei tunne toistamansa sanan merkitystä, hän käsittelee toistoa selvänä korjausaloitteena. Tällaiset tilanteet liittyvät Robinsonin esimerkeissä usein tilanteisiin, joissa toistettu sana on esimerkiksi jokin erikoistermi. Jos toiston vastaanottaja taas ajattelee, että toistaja tuntee toistamansa sanan merkityksen, hän käsittelee toistoa usein merkinä esimerkiksi alkavasta eri-

mielisyydestä tai muusta korjausta lähelle tulevasta toiminnasta.

Hayashi ja Hayano tarkastelevat artikkelissaan ymmärrysehdokasvuoroja, joilla lisätään edeltävään vuoroon siitä puuttuva elementti. Nämä lisäykset ovat syntaktisesti suoria jatkoja edeltävälle vuorolle eivätkä voisi toimia itsenäisinä. Kirjoittajat analysoivat ymmärrysehdokasvuoroja sekä rakenteen että vuorovaikutustehtävien näkökulmasta ja osoittavat, että tällaiset ymmärrysehdokasvuorot tuotetaan niin, että ne aiheuttavat mahdollisimman vähän häiriötä puheen päälinjan etenemiseen. Niillä paitsi tarkistetaan myös osoitetaan ymmärtämistä, ja niiden tehtävänä näyttää usein olevan puhujien samanlinjaisuuden korostaminen.

Toisen aloittamiin korjauksiin liittyvät myös Mardi Kidwellin sekä Jack Sidnellin ja Rebecca Barnesin artikkelit, joskin löyhemmin kuin edellä esitellyt. Kidwellin analysoima aineisto tulee kahdesta lastentarhasta, joissa hoidetaan 1–2,5-vuotiaita lapsia. Hän analysoi hoitajien lapsille osoittamia ohjailevia vuoroja ja erityisesti sitä, miten hoitajat muotoilevat vuoronsa niin, että lapset kiinnittäisivät huomionsa heihin. Ongelmana Kidwellin analysoimissa tapauksissa käsitellään siis sitä, että lapsen huomio, ja erityisesti katse, on suuntautunut muualle eikä hoitaja saa hänen kontaktia. Kun vuorovaikutuskumppanin huomio on suuntautunut muualle, vuorovaikutus ei voi edetä.

Sidnellin ja Barnesin artikkelia motivoi havainto siitä, että mitä tahansa puheena olevaa asiaa voidaan vuorovaikutuksessa kuvata hyvin monin eri tavoin. He analysoivat, miten tietystä asiasta tehtyä kuvausta tai luonnehdintaa (*description*) voidaan asettua haastamaan tai vastustamaan, ja erottavat analyysissaan toisistaan tapaukset, joissa kuvauksen vastaanottaja tyytyy identifioimaan kuvauksessa olevan ongelman, ja tapaukset, joissa hän tuottaa ensimmäiselle kuvaukselle vaihtoehdon. Tapaukset, joissa vastaan-

ottaja vain osoittaa kuvauksessa olevan ongelman, tulevat lähelle korjausaloitteita, kun taas vaihtoehtoisten kuvausten tuottaminen on toimintana lähellä toisen suoraa korjaamista. Analyysissa nousevat esiin myös kysymykset episteemisyydestä, ja kirjoittajat havaitsivat, että jos kuvauksen esittäneellä puhujalla on ensisijainen tieto kuvastusta asiasta, toinen puhuja usein vain identifioi siinä olevan ongelman. Kirjoittajat toteavat havaintojensa vahvistavan sitä perusolettamusta, että preferenssi itsekorjaukseen on yhteydessä keskustelijoiden välisiin episteemisiin suhteisiin.

Iso otsikko luo suuret odotukset

Korjauksista kiinnostuneena keskusteluntutkijana tartuin teokseen ajatellen, että se tarjoaisi paitsi kokonaisnäkemyksen korjausilmiöiden tämänhetkisestä tutkimuksesta myös uusia avauksia ja ajatuksia korjausten ja ymmärtämisen välisistä kytköksistä. Odotukseni olivat liian korkeat: Artikkelikokoelma ei tarjoa yhteenvedoa siitä, mitä kaikkea korjausilmiöistä jo tiedämme. Siinä ei myöskään erityisesti pohdita inhimillisen ymmärtämisen kysymyksiä saati sitä, miten korjausilmiöt ovat kytköksissä ymmärtämiseen, vaikka tämä tematiikka on tietenkin korjauksia tarkasteltaessa aina jossain määrin läsnä. Tästä huolimatta kokoelma tarjoaa muutamia tärkeitä uusia näkökulmia sekä keskeistä uutta tietoa korjausten jäsentymisestä. Lisäksi se tarjoaa paljon kiinnostavia havaintoja ilmiöistä, jotka eivät sijoitu ehkä suoraan korjausjäsennyksen ytimeen vaan pikemmin korjausilmiöiden ja niitä lähelle tulevien toimintojen rajapinnoille. Teos palvelee mielestäni parhaiten vuorovaikutuksesta kiinnostuneita tutkijoita. Kursikirjaksi sitä en suosittelisi, koska kokonaisuus jää melko hajanaiseksi. Johdantoluku voisi kuitenkin toimia johdatuksena korjausten tutkimukseen vuorovaikutuslingvistiikkaa käsittelevillä kurseilla.

Toimittajat toteavat johdannossa teoksensa osoittavan, että vaikka korjauksia onkin keskusteluanalyttisessä tutkimuksessa analysoitu paljon, meillä on niistä vielä paljon opittavaa. Näin on, ja korjausten tutkimuksen nykytilaa teos havainnollistaa tässä mielessä erinomaisesti. Sen artikkeleita dominoi englanninkielisten aineistojen tarkastelu – näin on korjausten tutkimuksessa ylipäätään. Ne kirjan artikkeleista, joissa tutkitaan jotakin muuta kieltä englannin sijasta tai sen lisäksi, nostavat esiin kiinnostavia kysymyksiä, jotka innostavat kieltenväliseen vertailuun ja antavat pohjaa sen pohdintaan, missä määrin korjausten jäsentyminen on universaalia ja missä määrin kunkin kielen rakenteen muokkaamaa (ks. esim. Hayshin ja Hayanon japania koskeva artikkeli sekä Enfieldin ym. 21 eri kieltä vertaileva artikkeli). Korjausten tutkimuksen nykytilaa kirja havainnollistaa myös sikäli, että kaikissa sen artikkeleissa keskitytään verbaaliseen modaaliteettiin eikä juurikaan oteta huomioon vuorovaikutuksen multimodaalista luonnetta. Tiedämme vasta hyvin vähän siitä, mikä merkitys eleillä, ilmeillä, tilankäytöllä ja muilla mahdollisilla semioottisilla

resursseilla on korjausten jäsentymisen kannalta. Tutkimusta tältä alueelta tarvittaisiin selvästi lisää.

NIINA LILJA
etunimi.sukunimi@uta.fi

Lähteet

- CURL, TRACI 2006: Offers of assistance. Constraints on syntactic design. – *Journal of Pragmatics* 38 s. 1257–1280.
- CURL, TRACI – DREW, PAUL 2008: Contingency and action. A comparison of two forms of requesting. – *Research on Language and Social Interaction* 41 s. 129–153.
- HAAKANA, MARKKU 2011: Mitä ja muut avoimet korjausaloitteet. – *Virittäjä* 115 s. 36–67.
- RAYMOND, GEOFFREY – HERITAGE, JOHN 2006: The epistemics of social relations. Owning grandchildren. – *Language in Society* 35 s. 677–705.
- SCHEGLOFF, EMANUEL – JEFFERSON, GAIL – SACKS, HARVEY 1977: The preference for self-correction in the organization of repair in conversation. – *Language* 53 s. 361–382.